प्राथमिक तहको छात्रवृत्तिले विद्यार्थी नियमितता मा पारेको प्रभाव

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र संकाय, शैक्षिक योजना तथा
व्यवस्थापन विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको
शिक्षा योजना तथा व्यवस्था विषयको आंशिक
आवश्यकता पूरा गर्नको लागि प्रस्तुत

शोधार्थी

टीकादेवी आचार्य
त्रि. वि. दर्ता न. : ९-२-२१४-३८०-२००१
परीक्षा रोल न. : २१४०१२७
क्याम्पस रोल न. : ३५१–२०६३/०६५

सुकुना वहुमुखी क्याम्पस
शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग
ईन्द्रपुर, मोरङ

आश्विन २०६७

☎ : ०२१-५४५६१७ त्रिभुवन विश्वविद्यालयद्वारा सम्बन्धनप्राप्त फ्याक्स नं. : ०२१५४५७१७

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस इन्द्रपुर, मोरङ

SUKUNA MULTIPLE CAMPUS

INDRAPUR, MORANG

स्थापित : २०४८

स्नातकोत्तर कार्यक्रम

Degree Programme (M.Ed.)

मिति : २०६७/ /

पत्र सङ्ख्या :

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि टीकादेवी आचार्यले **प्राथमिक तहको छात्रवृत्तिले विद्यार्थी नियमिततामा पारेको प्रभाव** शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशनमा रही तयार गर्नु भएको हो । यस शोधपत्रको मूल्याङ्कनका लागि मूल्याङ्कन समितिमा सिफारिस गर्दछु ।

मिति: २०६७/६/१

....

शि.स. भोजराज घिमिरे

शोध निर्देशक

☎ : ०२१-५४५६१७ त्रिभुवन विश्वविद्यालयद्वारा सम्बन्धनप्राप्त फ्याक्स नं. : ०२१५४५७१७

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस इन्द्रपुर, मोरङ

SUKUNA MULTIPLE CAMPUS

INDRAPUR, MORANG

स्थापित : २०४८

मिति : २०६७/ /

पत्र सङ्ख्या :

स्नातकोत्तर कार्यक्रम

Degree Programme (M.Ed.)

स्वीकृति पत्र

प्राथमिक तहको छात्रवृत्तिले विद्यार्थी नियमिततामा पारेको प्रभाव शीर्षकको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिको निमित्त टीकादेवी आचार्यद्वारा तयार पारिएको शोधपत्र स्वीकृतिका लागि मूल्याङ्कन समितिमा प्रस्तुत गर्नु भएकोले यो शोधपत्र मूल्याङ्कन समितिबाट स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

क.स	नाम	पद	हस्ताक्षर
१.	उप.प्रा. लक्ष्मीकुमार श्रेष्ठ	विभागीय प्रमुख	----------------------
२.	शि.स भोजराज घिमिरे	शोध निर्देशक	----------------------
३	प्रा.डा. वासुदेव काफ्ले	वाह्य परीक्षक	----------------------

मितिः २०६७/६/२४

कृतज्ञता ज्ञापन

त्रिभुवन विश्व विद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग एम. एड. द्रोस्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्न प्राथमिक तहको छात्रवृत्तिले विद्यार्थी नियमिततामा पारेको प्रभाव शीर्षकमा यो सोध तयार पारिएको छ।

प्रस्तुत शोधपत्र पूरा गर्न प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म नियमित सुपरिवेक्षण, मार्गनिर्देशन र अमूल्य सुझाव दिई सहयोग गर्नु हुने शोध निर्देशक शि.स. भोजराज घिमिरेज्यूमा हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । त्यस्तै गरी शोधपत्रलाई आवश्यक सुझाव र स्वीकृति प्रदान गर्नु हुने विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरु उप-प्रध्यापक लक्ष्मी कुमार श्रेष्ठज्यू एवम् सल्लाह सुझाव, हौसला र प्रेरणा प्रदान गर्नु हुने यस विभागका सम्पूर्ण गुरुहरु प्रति आभारी छु ।

अध्ययनका क्रममा तथ्याङ्क एंवम सूचना उपलब्ध गराएर सहयोग पुऱ्याउनु हुने नमूना छनौटमा परेका विद्यालय, विद्यालयका प्र.अ., शिक्षक, शिक्षिका, विद्यार्थी, अभिभावक, वि.व्य.स. अध्यक्ष र सम्वन्धित क्षेत्रका स्रोतव्यक्ति प्रति हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु साथै अध्ययनका क्रममा सहयोग पुऱ्याउनु हुने सम्पूर्ण मेरा सहपाठी साथीहरुप्रति पनि हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु । यस सोधपत्र शुद्धाशुद्धिका साथ वाक्य संयोजन गर्न विशेष सहयोग पुऱ्याउने शिक्षक होम भण्डारीलाई धन्यवाद नदिइरहन सक्दिन । साथै मेरो अध्ययनलाई यहाँसम्म पुऱ्याउन निरन्तर हौसला, प्रेरणा र आर्थिक रुपमा सहयोग गर्नु हुने वुवा नारायणप्रसाद आचार्य, आमा नर्वदा आचार्य, दाजु मोतिप्रसाद आचार्य, भाउजु र भाइ प्रति धन्यवाद दिनै पर्दछ । अन्त्यमा यस सोधपत्रआई कम्प्यूटर टाइप गर्न विशेष सहयोग पुऱ्याउनु हुने दुर्गा खरेललाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

टीकादेवी आचार्य

विराटचोक

शोधसार

प्राथमिक तहको छात्रवृत्तिले विद्यार्थी नियमिततामा पारेको प्रभाव शीर्षकमा गरिएको प्रस्तुत अनुसन्धानात्मक कार्यमा प्राथमिक तहमा वितरण गरिने छात्रवृत्तिले विद्यार्थी नियमितताले पारेको प्रभावको अध्ययन गर्ने मूख्य उद्वेश्य राखिएको छ । यो सोध मोरङ जिल्लाको इन्द्रपुर स्रोतकेन्द्र अर्न्तगतका ५४ वटा सामुदायिक विद्यालयहरु मध्ये ६ वटा विद्यालयहरु उद्वेश्यात्मक छनौट विधिका आधारमा छनौट गरी उत्तरदाताको छनौटमा पनि सोही विधिको अनुसरण गरी अध्ययनलाई गुणात्मक र परिमाणात्मक दुवै विधिको प्रयोग गरिएको छ ।

विद्यालयहरुमा ५०% छात्राछात्रवृत्ति, अपाङ्ग छात्रवृत्ति, दलित छात्रवृत्ति, लोपोन्मुख तथा सिमान्तकृत छात्रवृत्ति र द्वन्दपीडित छात्रवृत्ति उपलव्ध भएको, विद्यार्थी संख्याको आधारमा जिल्लावाट प्राप्त छात्रवृत्ति कोटा न्यून भएको, विद्यालयमा छात्रवृत्ति वितरणमा एक रुपता नदेखिएको, जिल्लावाट प्राप्त निर्देशन भन्दा विद्यार्थीहरुको आवश्यकता वमोजिम छात्रवृत्ति रकम वितरण गरिएको पाईयो । छात्रवृत्ति प्राप्त नगरेका बालबालिका भन्दा छात्रवृत्ति प्राप्त गर्ने बालबालिकाहरुको विद्यालयमा उपस्थिति बढेको र कक्षा छाड्ने, कक्षा दोहोऱ्याउने दर न्यून भएको र आवश्यकता भन्दा कम कोटा प्राप्त हुंदा र विद्यालयमा कोटा, बजेट र लागत निकासा गर्न ढिलाई हुंदा छात्रवृत्ति व्यवस्थापन गर्न समस्या भएको, विद्यार्थीहरु र अभिभावकहरुले छात्रवृत्ति प्राप्त गरे पनि पूर्ण जानकारी नभएको, कम मात्रामा भएपनि छात्रवृत्ति वितरणले विद्यार्थी र अभिभावकमा राहत पुगेको छात्रवृत्ति कार्यक्रमले विद्यार्थीहरुमा सिकाइका लागि आवश्यक पर्ने सकारात्मक वातावरणको निर्माण गरेको, छात्रवृत्ति कार्यक्रमले सवै जातजाति लिङ्ग, वर्ग ,अपाङ्ग वालवालिकाहरुको शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्न सहयोग गरेको र आगामी दिनमा छात्रवृत्ति रकम बढाउनु पर्ने कुरा अध्ययनका प्राप्तिका रुपमा देखिन्छ ।

छात्रवृत्ति कोटामा वृद्धि गरी छात्रवृत्ति वितरणमा सम्वन्धित अभिभावकलाई सहभागी गराएको खण्डमा छात्रवृत्ति कार्यक्रम बढी उपलव्धिमूलक हुने देखिन्छ । छात्रवृत्ति कार्यक्रमले लक्षित समुहको विद्यालयमा पहुँच सुनिश्चित गरेको, छात्रवृत्ति कोटामा वृद्धि गर्नु पर्ने, छात्रवृत्ति वितरणको विद्यालयमा

अभिलेख राख्ने, स्थानीय रुपमा छात्रवृत्ति वितरण गर्ने व्यक्ति, संघ-संस्था ,क्लबहरुलाई प्रसंसापत्र र कदरपत्र वितरण गरी उनीहरुलाई छात्रवृत्ति दिन प्रोत्साहित गर्ने, छात्रवृत्ति रकम समानताको आधारमा मात्र नभई निष्पक्षताको आधारमा वितरण गर्नुपर्ने जसबाट आर्थिक अवस्था कमजोर भएका जेहेन्दार सबै बालबालिका लाभान्वित हुन सक्छन् भन्ने कुरा सुझावकारुपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

विषयसूची

शीर्षक	पेज नं.
सिफारिस पत्र	i
स्वीकृति पत्र	ii
कृतज्ञता ज्ञापन	iii
शोधसार	iv
विषयसूची	vi
तालिकासूची	viii
संक्षिप्त शव्दावली	ix

परिच्छेद एक : परिचय

	पेज न.
१.१ पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याको कथन	६
१.३ अध्ययनको औचित्य	८
१.४ अध्ययनका उद्देश्यहरू	८
१.५ अनुसन्धानात्मक प्रश्नहरू	९
१.६ अध्ययनका परिसीमाहरू	९
१.७ अध्ययनमा प्रयोग गरिएका शब्दहरूको परिभाषा	१०

परिच्छेद दुई : अध्ययनको सैद्धान्तिक खाका एवं सम्वन्धित साहित्यको पुनरावलोकन

२.१ अध्ययनको सैद्धान्तिक खाका	११
२.२ सम्बधित साहित्यको पुनरावलोकन	१४
२.३ शैक्षिक उपादेयता	१८

परिच्छेद तीन : अध्ययन विधि

३.१ अनुसन्धानात्मक ढाँचा १९
३.२ तथ्याङ्क सङ्कलन प्रकिया १९
३.२.१ जनसङ्ख्या १९
३.२.२ नमूनाको आकार १९
३.२.३ नमूना छनौट विधि २०
३.२.४ नमूना छनौटको आधार २०
३.३ अनुसन्धानका साधनहरु २०
३.४ तथ्याङ्कका स्रोतहरू २०
३.५ तथ्याङ्कको विश्लेषण प्रक्रिया २१

परिच्छेद चार : तथ्याङ्को विश्लेषण र व्याख्या

४.१ अध्ययनमा परेका विद्यालयहरूको विद्यार्थी विवरण २२
४.१.१ विद्यालयमा छात्रवृत्ति वितरणको स्वरुप २४
४.१.२ विद्यालयमा छात्रवृत्ति प्राप्त गर्ने संख्या र जिल्लावाट प्राप्त छात्रवृत्ति कोटा २६
४.१.३ विद्यालयमा छात्रवृत्ति वितरणको अवस्था २८
४.१.४ छात्रवृत्ति वितरणमा अभिभावकको दृष्टिकोण २९
४.१.५ छात्रवृत्ति वितरणमा प्र. अ./वि. व्य. स. अध्यक्ष र शिक्षकको दृष्टिकोण ३०
४.२ विद्यार्थीहरूको नियमितताको तुलना ३२
४.२.१ कक्षा छाड्ने विद्यार्थी ३६
४.३ प्राथमिक तहमा वितरण गरिएको छात्रवृत्तिको प्रभाव ३८
४.४ छात्रवृत्ति वितरणका समस्याहरू ३९
४.५ छात्रवृत्ति वितरणमा देखिएका समस्या र समाधानका उपाय ४३

परिच्छेद पाँच : अध्ययनको प्राप्ति, निष्कर्ष र सुझाव

५.१ प्राप्ति ४७
५.२ निष्कर्ष ४८
५.३ सुझावहरु ४९
सन्दर्भ सूची
अनुसूचीहरू

तालिका सूची

तालिका १	अध्ययनमा परेका विद्यालयहरुको विद्यार्थी विवरण	२३
तालिका २	विद्यालयमा छात्रवृत्ति वितरणको स्वरुप	२५
तालिका ३	विद्यालयमा छात्रवृत्ति वितरणको अवस्था	२८
तालिका ४	विद्यार्थीको औसत उपस्थिति गणना	३३
तालिका ५	विद्यालयमा कक्षा छाड्ने विद्यार्थी	३६
चित्र १	अध्ययनमा परेका विद्यालयहरुको विद्यार्थी विवरण	२४
चित्र २	विद्यार्थीको औसत उपस्थिति	३४
चित्र ३	कक्षा छाड्ने विद्यार्थीको संख्या	३७

संक्षिप्त शव्दावली

आ.प्रा.शि.प	आधारभूत प्राथमिक शिक्षा परियोजना
गा.वि.स.	गाउँ विकास समिति
जि.शि.का.	जिल्ला शिक्षा कार्यालय
प्र.अ	प्रधानाध्यापक
वि.व्य.स.	विद्यालय व्यवस्थापन समिति
वि.नि.	विद्यालय निरीक्षक
स्रो.व्य	स्रोतव्यक्ति
BPEP	Basic and Primary Education Project
EFA	Education For All
MOE	Ministry of Education
SESP	Secondary Education Support Programme
SWOC	Strength, Weakness, Opportunities and Concern
UNDP	United Nation's Development Programme